

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО УКРАЇНИ

1.1 *Анатолій КОЛОДНИЙ*. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ НАУКИ УКРАЇНИ. Думки до 25-річчя українського академічного релігієзнавства.

Анотації. В статті йдеться про здобутки Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ за 25 років його наукової діяльності. Визначаються проблеми, над якими працюють академічні релігієзнавці, і прогнозується перспектива розвитку релігієзнавства в Україні.

Ключові слова: релігієзнавство, релігієзнавчі видруки, прогноз релігієзнавчої науки, криза релігієзнавства.

In A. Kolodny's article "**Current Problems and Perspectives of Religious Studies of Ukraine**" the achievements of the Department of Religious Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine for 25 years of its scientific activity are mentioned. The problems on which academic scholars work, and the prospect of the development of religious studies in Ukraine is predicted.

Key words: religious studies, religious studies editions, religion science forecast, crisis of religious studies.

До минулих років своєї наукової діяльності ми повертаємося не лише з метою підведення підсумків роботи. Таке **звернення актуальне** ще й з тих міркувань, що дає можливість визначити сфери зробленого і накреслити перспективи на наступні роки, відшукати ті резерви, які дають можливість зберегти виплекувану нами нову як для України галузь гуманітарної науки.

Звернення до **узагальнення підсумків нашої діяльності** вже були в чисельних наших публікаціях як в Україні, так і в закордонні. Зокрема я б тут назвав книги «Українській Асоціації релігієзнавців двадцять років» (К., 2013), «Релігієзнавча думка України другого тисячоліття» (К., 2013) та «Религиоведение Украины конца XX – начала XXI века» (М., 2010).

Основні здобутки академічних релігієзнавців. В липні 2016 року виповнилося 25 років академічному Відділенню релігієзнавства, утвореному Президією НАН України в 1991 році у складі трьох відділів – філософії релігії, історії релігії і соціології релігії, пізніше – ще й науково-дослідницької групи з ісламознавства. В контексті так званої оптимізації нашої науково-дослідницької діяльності, виявленої в постійному зменшенні фінансування нас очолюваним в останні роки колишнім цековським куратором атеїстичної сфери О. Онищенком Відділенням історії, філософії і права НАНУ, нині при працюючих у нас 7 докторів і 6 кандидатів наук мали у Відділенні до останнього відділи філософії релігії й історії релігії та практичного релігієзнавства. Проте, всупереч цьому негативу, до свого ювілею ми прийшли з видруком під нашим грифом і авторством 110 колективних та індивідуальних монографій, 92 наукових збірників, 14 підручників і навчальних посібників, 7 брошур, 5 збірників правових документів – українських і міжнародних. Нами видруковано 20 чисел щорічника «Релігійна свобода», 82 – кварталника «Українське релігієзнавство», 128 - щомісячника «Релігійна панорама». Ми зустріли своє 25-річчя більше двоохстами організованими і проведеними нами науковими конференціями, активними міжнародними науковими зв'язками, що знайшло свій вияв у біля двоохстах науковцевіїздах в 21 країну світу. На базі Відділення функціонує Координаційна Рада з релігієзнавства країн Східної і Центральної Європи. Останнє свідчить про те, що українська релігієзнавча наука (і в цьому безумовно є й наша заслуга) вийшла у світовий релігієзнавчий простір: нас знають, з нами спілкуються, з нами рахуються.

Функціональність Відділення саме як єдиної в Україні академічної наукової інституції дала можливість здолати той опійний підхід до релігійного феномену, який домінував в працях про релігію радянських років, виявлену в них конфесійну упередженість, зорієнтованість на віднайдення шляхів подолання так званих «релігійних пережитків».

Стояло завдання сформувати до того відсутню в Україні нову галузь гуманітарного знання - релігієзнавство. Гадаємо, що нам це вдалося. Українське релігієзнавство в різноманітті своїх дисциплінарних виявів є. Є не тільки у своїх теоретичних, а й у практичних виявах. Воно - це не тільки наше Відділення, а й низка релігієзнавчих кафедр, викладачів і фахівців з релігієзнавства в університетах, культурно-освітніх установах, владних і громадських організаціях. Через вищу освіту ми щорічно одержуємо біля сотні молодих фахівців. В кількості науково дипломованих з релігієзнавчого фаху є вже більше сорока докторів наук, біля двохсот кандидатів.

У своєму функціонуванні релігія виходить за межі своєї наявності не лише в індивідуальній свідомості вірянина, його світобаченні і світоставленні. Вона піддається доктринально-богословській та обрядово-культурній інтерпретації, через свої інституалізовані структури входить в різні сфери людської життєдіяльності, сакралізуючи їх. Тому предметом академічного релігієзнавства в широкому його аспекті є, окрім природи релігії, також її функціональність в історії і у великому конфесійному різноманітті. Академічність релігієзнавства – це не ворожість щодо релігії, не атеїзм, як дехто прагне це так витлумачувати. Особливо у витвореному нами й захищеному від знищення Київському Патріархаті юними єпископами.

Особливістю *академічного релігієзнавства* є дотримання світоглядної нейтральності щодо релігії, певної рівновіддаленості щодо конфесій, толерантності до кожної з них, чого немає в богословському, конфесійно-заангажованому, а відтак ненауковому релігієзнавстві, немає і в так званому науковому атеїзмі. Тому дещо дивним виглядає прагнення богословів включити себе у сферу науки. При такому прагненні варто богослів'ю позбутися його задогматизованості, застигlosti думки. Наука - це творче мислення, а не талдичення протягом не то що століть, а навіть тисячоліть одного й того ж, як те бувало, у зіпсутій платівці.

В релігієзнавчому пізнанні, в процесі викладання *релігієзнавства* важливо:

1. уникнути богословської включеності в систему релігійного феномену і прагнення, скажемо так, вже з точки зору релігійної людини говорити про саму релігію. Тому священнослужитель не може бути світським релігієзнавцем, взагалі релігієзнавцем, бо ж, окрім своєї конфесії, не знає інші, він - теолог (богослов);

2. уникнути світського критицизму й нігілізму, коли релігійні вияви розглядаються як щось аномальне, навіть шкідливе для людського буття.

Ми виходимо з того, що академічне (світське) релігієзнавство мають загалом характеризувати такі риси, як об'єктивність, світоглядний плюралізм, позаконфесійність, історизм, відкритість, системність. Це характеризує наші наукові видруки, ті 34 докторські і більше сотні кандидатських дисертацій, які були захищені на нашій відділенівській Спеціалізованій раді із філософських, історичних і соціологічних наук.

Вирішення питання структурованості релігієзнавства, як це ми показали у нашій колективній монографії «Дисциплінарне релігієзнавство» (К., 2010, 2011), перебуває у прямому зв'язку із визначенням його предмета і зумовлене передусім складною функціональністю релігії, відмінністю теоретичного цілепокладання різних релігієзнавчих дисциплін. На нашу думку, питання структурованості релігієзнавства на окремі його дисципліни і визначення змістовного наповнення кожної з них можна вирішити шляхом використання принципу суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин. При цьому в ролі суб'єкта цих відносин постає або релігійна людина, або ж релігійна спільнота. Відтак релігієзнавчі дисципліни всім своїм обсягом покликані відтворити насамперед все різноманіття форм буття релігійної людини і релігійних спільнот у їх відношенні з надприродним і окремими сферами довкілля, вони покликані подати релігію в історичній зумовленості її течій.

Головна специфіка релігієзнавства (на відміну від вивчення релігійних явищ окремими науками) полягає в тому, що воно *вивчає релігію як ціле*, в її сутності й органічній сукупності всіх її складових і функцій, а *не в цілому*, що роблять практично всі гуманітарні науки разом взяті. При цьому релігія постає для релігієзнавця не як статичне, а як динамічне

явище. Відтак (повторимося) предметом релігієзнавства є, коротко кажучи, *функціонуюча релігія в її сутнісному вияві*, а це функціонування відбувається через взаємодію і взаємовпливи всіх її складових.

Одначе хочемо зауважимо тут на тому, що кожна наука вивчає певні закономірності, має свій понятійно-категоріальний апарат. Чи визначилися ми, релігієзнавці, в цьому? Ще ні. Дещо є в нашій книзі «Історіософія релігії». Але ось саме це і є однією з актуальних тем наших ближніх досліджень. Те релігієзнавство, яке ми викладаємо у вузах, судячи з наявної у нас чисельної підручничкової літератури, є скоріше конфесійно-інформативним, ніж, власне, науковим. Одні й ті ж положення з приводу феномену релігії, її структури і функцій, історії та конфесійних визначеностей, якими оперували викладачі курсу з наукового атеїзму, повторюються нині в курсі з релігієзнавства, але вже без опійних оцінок, інформативно. Визнаємо тут, що більш творчими у визначенні структури і змісту загального релігієзнавства постають російські автори, зокрема С.Самигін, А.Солдатов, П.Гуревич та М.Писманик, казахський науковець А.Артем'єв та ін. Та й наш підручник «Академічне релігієзнавство» (2000 і 2007) за своєю структурою нестандартний, творчим є також підручник П.Яроцького «Релігієзнавство: сучасні релігійні процеси в світі й Україні» (2013).

Спілкуючись із зарубіжними дослідниками релігії під час наших неодноразових поїздок за кордон на наукові конференції, ми переконуємося в тому, що тут ми маємо справу скоріше із створеними ними якимись новими умоглядними конструктами, новими, витвореними ними, умоглядними поняттями з осягнення релігійних феноменів, а не з власне дійсним науковим аналізом багатоманіття сучасних релігійних явищ і процесів. Це ж має місце тому, що реальний об'єкт нашої дослідницької уваги – жива сьогодняшня релігія і релігійність – існує по суті поза ними: вони з нею (навіть так, як ми) не контактують, не мають включеного і безпосереднього спілкування. Маємо мислення наздогадки, судження-міркування, а не теоретичне осягнення об'єкту на основі певної особисто сприйнятої емпіричної бази, «польових досліджень», як це йменує свій дослідницький метод наша співробітниця О.Недавня¹.

Запитаємо: чи часто наш сьогодняшній релігієзнавець буває в храмах і молитовних будинках різних конфесій, чи читає (навіть знає) він нині багатий видрук різноконфесійної літератури і періодики, «електронне релігієзнавство», чи регулярно він слухає радіо- і дивиться телепередачі з релігійної тематики, веде бесіди з богословами, релігійними діячами, просто віруючими різних конфесій? Ні й ні. Нас страшить те, що релігієзнавство у нас розвивається як якась “наука в собі”. Наші релігієзнавці (зокрема, аспіранти і молоді пошукувці) працюють в рамках наявних вже професійних видруків (паперових й інтернетних), дискутують один з одним, розвивають чи завивають один одного, не рахуючись навіть з тим, що, крім академічного (світського), є ще й богословське релігієзнавство. То ж закликаємо (і ми в себе у Відділенні релігієзнавства ІФ НАНУ в цьому плані працюємо) до творчої співпраці академічних і богословських релігієзнавців, до здолання релігієзнавства як науки-в-собі, відходу від цитатного, інтернетного, пустословного і умоглядного релігієзнавства й переходу до релігієзнавства, яке ґрунтується на безпосередньому знанні релігійних феноменів в їх нинішніх богословських, обрядових та організаційних виявах, до того ж не заочному, а реальному. В нашу Бібліотеку релігієзнавця вже протягом 20 років надходить, окрім релігійних книжкових видань, десь до 30-40 релігійних періодичних видань, які можуть слугувати емпірією при написанні дисертаційних робіт. Вони так і лежать незапрошеними.

Визнано і колегами із зарубіжжя, що саме українські релігієзнавці – спочатку в житті, а тепер і в дослідженнях – започаткували нову сферу релігієзнавства – практичне. Наші дослідження зорієнтовані не на нові умоглядні словоплетива щодо релігійних феноменів, яких багато можна назбирати на сайтах Інтернету. Вони направлені насамперед на вивчення процесів оприсутнення релігії в суспільстві, від якого вона аж ніяк не відокремлена, хоч і відокремлена від держави. Кожний віруючий, як і будь-яка релігійна інституція, водночас є і

¹ Недавня О.В. Християнський фактор в контексті культурного і громадянського вибору. – К., 2011.

не від світу цього і в цьому світі. Ось тут якраз і пролягає та межа, яка різнить теоретичне і практичне релігієзнавство. Останнє, власне, й покликане відтворити реальні шляхи входження віруючого і релігійних інституцій у світ. Це передбачає дослідження шляхів цього входження насамперед через взаємодію сакральних (церковних) і світських інституцій (в т.ч. й з державою), через перебирання на себе рядом релігійних організацій світських форм діяльності, через міжконфесійну взаємодію, а не протистояння, через підключення до вирішення складних проблем нинішнього українського соціуму, українізації України, до різних міжнародних релігійних спільнот тощо.

Згадаймо принагідно про включеність багатьох конфесій країни, а це УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, українські і німецькі лютерани, ХВС-п'ятидесятники, рунвіри та ін., в майданівські події на боці борців української Революції гідності. Майдан постав як початкова у своїх виявах Українська громадянська релігія. В майданівських храмах і з його сцени віщували служителі Київського Патріархату і Православні Автокефали, греко- і римокатолики, представники низки протестантських конфесій, мусульмани й іудеї, рунвіри і деякі харизматичні спільноти. Сакральними символами цієї громадянської релігії були Герб і прапор України, наш гімн «Ще не вмерла Україна», апостол українства Тарас Шевченко.

Не рахуватися з тим, що в наш час відбувається зміщення інтенцій осмислення релігійних явищ, зміна тематичних і концептуальних орієнтацій релігійних спільнот, ми не можемо. Вже відходить в минуле те бачення релігії, яке сформувалося в епоху модерну. Релігія в традиційних формах свого виявлення сама визнає вже якусь свою непотрібність, незапрошеність. Сьогоднішній віруючий виштовхує таку її на окраїни свого життя і свідомості. Він розміщує її ще у своєму побуті – домашньому і почасти громадському, а в інші сфери – її просто не допускає, бо ж не знаходить їй там місця. Нині домінує не вертикальне, а горизонтальне Богобачення, при якому Бог не існує десь поза світом, а включається вірянцями в контекст свого життя, постаючи при цьому співпрацівником Бога на Божій же ниві.

Але справа не тільки в тому, що сьогоднішній віруючий нині переважно невоцерковлений. Визнаємо, що він дотримується насамперед етикету своєї релігії, а не її етики. Визнаємо і те, що значною мірою вже не працюють іудейські Заповіді Мойсея у своїх установах не красти, не вбивати, не чинити перелюб, не посягати на майно ближнього та ін., а тим більше християнська мораль в її новозавітному поданні, зокрема в поданні її в Євангелії від Матвія (гл. 5). В наш час порушено також довіру до науки, бо ж маємо процвітання позавіросповідної містики, окультизму, іншого духовного хламу. Проте це є також релігійність. Вона не є традиційною, але вона стає чомусь масовою, базуючись на різних повір'ях і забобонстві, широкій пропаганді цього нашими ЗМІ. Ця релігійність також покликає нас на її вивчення.

Народ в масі своїй вже перестав вірити в якесь заступництво і допомогу історичних Церков. І якщо віруючі старшого віку із-за традиції, просто звички ще відвідують їхні храми, то віруюча молодь (може за винятком західноукраїнської) значною кількістю пішла до харизматів, в інші нові релігійні течії, де знаходить сучасні засоби і для спілкування, і для збагачення своїх пізнавальних інтересів, і для задоволення своїх художніх потреб в нових формах. У будь-якому разі, вона не сліпа і бездіяльна маса глядачів (як у храмі традиційної конфесії), а активна спільнота релігійного життя. То ж епоха постмодерну вимагає вивільнення від якихось стандартних, віками усталених форм боговшанування. Вона актуалізує питання творчого богомисля і богодіяння. Церква, якщо вона хоче бути “запрошеною”, не зникнути через пару поколінь, має у відповідних формах відповідати на ці виклики часу.

Для практичного релігієзнавства однією із вихідних його категорій постає саме категорія свободи совісті. Ця свобода сама по собі є безумовною і абсолютною. Вона постає як практичне апіорі. Лише така свобода, а ми її всіляко прагнемо утвердити в українському соціумі і в цьому виявляється наше діяння як практичних релігієзнавців, виступає не як щось зовнішнє, нав'язане особистості, а як щось внутрішнє, трансцендентне, само собою зрозуміле.

Формуючи дійсне розуміння свободи совісті, ми цим прагнемо спонукати кожного віруючого, незважаючи на його конфесійну належність, піднятися над собою, своєю релігійною заангажованістю, по-іншому прочитати ті відомі всім слова з Біблії, коли Бог засвідчує, що єдиною його ознакою є лише те, що він Є, тобто просто проголошує своє буття. А якщо це так, то тоді будь-який конфесійний поділ, будь-яке обрядове оформлення релігії – не від Бога, а від людини. То чого ж із-за цього, наголошуємо ми конфесіям, вступати в якісь битви і конфесійні протистояння.

Вважаємо безумовною заслугою нашого релігієзнавства те, що нам разом з колишнім Держком/держдепартаментом релігії вдалося утвердити в країні загалом толерантні міжконфесійні відносини, налагодити порозуміння між державою і конфесійними спільнотами. **Це – наш здобуток.** Тематика свободи совісті є у нас однією із визначальних. Їй у нас було присвячено більше 30 великих міжнародних наукових конференцій, які відвідало загалом понад сотню зарубіжних науковців і практиків. Вже видрукувано 20 чисел щорічника «Релігійна свобода», біля 30 колективних монографій і збірників з цієї тематики².

Робота Відділення релігієзнавства – це насамперед виконання планових і понадпланових тем (а їх було більше тридцяти), написання книг монографічних, збірникових, підручникових і брошурних видруків. В 2016 року вийшли у світ дві наші колективні планові монографії - «Релігія в контексті суспільної свідомості» та «Інституалізаційні процеси в конфесійному житті світу й України», монографія Л.Филипович «Культура релігійного життя». У травні 2017 року видрукувана книга «Функціональність релігії», у червні -праця А.Колодного «Релігійне життя України в його постатях і дослідниках» та «Берестя – 420». Великий резонанс в Україні і світі мала у нас і в зарубіжжі підготовлена за нашою редакцією книга «Церква і Майдан: хроніка подій та експертна оцінка» (2014 і 2015), а також звинувачувальна московського агресора праця «Русский мир» патріарха Кирила не для України» (2014).

До речі, нинішніми нашими плановими темами є «Релігійний феномен у змінах його структурних складових і перспективах їх десакралізації» (2015-2017 рр.) та «Процеси конфесійної диференціації релігійного життя України і шляхи толерантизації міжконфесійних відносин» (2017-2019 рр.). Бажаючи можуть прилучитися до їх виконання.

Щорічно, окрім цього, ми подаємо у різні інституції 10-15 різних науково-експертних матеріалів. Нині ми працюємо над проблемою участі релігійних спільнот у контексті національної безпеки України. Цьому присвячені ті Круглі столи, які ми проводимо з певними конфесіями. Готуємо і передаємо до Служби безпеки України наші експертні матеріали щодо діяльності в Україні різних конфесійних спільнот. Так, в 2015 році нами було такі підготовлені з теми «Православ'я і національна безпека» та «Внутріїнституційні процеси в мусульманській уммі України і шляхи їх толерантизації і національного забезпечення». Деякі із цих експертних матеріалів ми видрукували в числах нашого кварталника «Українське релігієзнавство». Ми входимо своїми співробітниками до науково-експертних рад Міністерств освіти, закордонних справ, юстиції, до науково-експертної ради Департаменту у справах релігії Міністерства культури України. Ми співпрацюємо із Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, входимо до Правління Українського Біблійного товариства, ведемо секцію в Малій академії наук, сформували Всеукраїнської ради релігійних об'єднань та ін.. Нас вдовільняє творча співпраця із Східноєвропейським, Житомирським і Тернопільським, Полтавським університетами, університетом «Києво-Могилянська Академія». Ми разом із Львівським музеєм історії релігії провели вже біля тридцяти конференцій з теми «Історія релігії в Україні», з Кременецьким медучилищем вісім Річинських читань, із заповідником «Древній Галич» шість конференцій циклу авраамістичних релігій в Україні, з нунціатурою Апостольської столиці восьми конференцій (з видруком матеріалів) циклу «Україна-Ватикан» тощо.

Практичне релігієзнавство актуалізує не лише питання функціональності релігії, а й її

² Див.перелік: Академічному релігієзнавству - 25. - К., 2016. – С.22-32.

цінності. Проблема аксіології релігії, її етичних норм у їхньому взаємозв'язку із соціальним станом людини є важливою для нього. Актуальним для нього є й питання суб'єкта релігійної діяльності. І тут ми працюємо над тим, як підняти рівень гуманітарної освіченості духовенства, як донести до нього здобутки не тільки релігієзнавчої, а й всієї науки. Священик і пастор мають бути не служителями культів, а насамперед душпастирями, особливо нині, коли дехто з них перебирає на себе функції капеланів. Це вимагає від них не лише глибокої освіченості, а й знання психології особистості, її життєвих запитів та інтересів. Наші співробітники працюють нині, окрім 8 світських, ще й в чотирьох духовних навчальних закладах. З нашої ініціативи і практики входить до навчальних планів вузівських релігієзнавчих спеціалізацій курс «Релігієзнавство-2» (скоріше – «Конфесіологія релігія»), коли на кожне заняття студенти йдуть до різних конфесій і слухають там лекції носіїв конкретного віровчення.

Не станемо далі говорити тут про проблеми практичного релігієзнавства, але зауважимо на тому, що лише вихід нашого фаху в практичну сферу засвідчить його потрібність як навчальної дисципліни, вивільнить його від тієї кризи, яку воно переживає. Цю кризу релігієзнавства ми вбачаємо в наступному:

1. Наявне відмежування релігієзнавства як науки від релігієзнавства як навчальної дисципліни, а відтак тематична й змістовна закостенілість останньої.

2. Сформувався певна непорушна окресленість (завершеність) тематичного поля релігієзнавства, яке є у своїй структурній основі певним запозиченням із колишнього курсу наукового атеїзму, що слід долати.

3. Наявна відстороненість при викладанні курсу релігієзнавства від аналізу протистояння різних думок, різних позицій (в т.ч. й вільнодумчих) на феномен релігії.

4. Має місце певна заангажованість дослідників і педагогів лише на християнстві й перенесення його особливостей як релігії на релігійний феномен взагалі, на всі конфесійні вияви релігійності.

5. Релігієзнавство розвивається часто як наука-в-собі, бо ж, замість вивчення реальних процесів релігійного життя, дослідники копірають (переважно через сайти Інтернету) в думках і судженнях своїх колег минулого часу і сьогодення, в історії релігійних течій. Релігієзнавство відтак постає із-за цього в стані загнаного у глухий кут ізоляції від реальної нинішньої релігійної дійсності, постає своєрідною релігієзнавчою маніловщиною.

6. Маємо домінування в релігієзнавчих виданнях і дослідженнях висновків і описань авторів минулого (Тейлор, Фрезер, Леві-Брюль, Мюллер та ін.). Наявне користування в наукових висновках і викладанні навіть ілюстративним матеріалом з творів цих авторів.

7. Маємо здрібнення і дублювання тематики наукових досліджень, втечу в дослідницькій роботі від актуальних проблем сьогодення у вивчення переважно проблем і подій історії релігії, історії духовності, навіть вивчення без знання відповідної мови релігій певних зарубіжних країн, їх нинішньої функціональності там.

8. Наявна широка компіляція і плагіат матеріалів з Інтернету й подання їх як свого наукового здобутку без будь-яких посилань, переклад зарубіжних релігієзнавчих видань українською мовою і видрук їх вже за своїм прізвищем як своїх наукових праць чи навчальних посібників або хрестоматій.

9. Українське релігієзнавство має визнані здобутки в дослідженнях з історії, політології та етнології релігії, християнської конфесіології, проблем суспільного буття релігії. Водночас у нас ще відсутні значимі наукові розробки з філософії і феноменології релігії, з історіософії, соціології, етикології і психології релігії.

Враховуючи те, що нині в Україні фактично є *одна академічна* наукова установа з релігієзнавства – наше Відділення, яка не може своїм обмеженим штатом охопити всі актуальні проблеми релігієзнавчої науки, прагнемо вирішити це питання шляхом кооперації наукової роботи всіх науковців-релігієзнавців країни, зокрема вузівських, яких частіше в наявності у них по одному. Це передбачає створення при Українській Асоціації

релігієзнавців тематичних дослідницьких груп із включенням до складу кожної з них науковців з різних наукових чи освітніх установ країни. Скажімо, будуть наукові тематичні групи з дослідження православ'я, католицизму, протестантизму, ісламу, нових релігійних течій, сучасної містики, історії християнства, історії релігії в Україні, історії релігієзнавчої і богословської думки, проблем свободи совісті тощо. Робота груп буде плануватися і виявлятиметься у проведенні десь раз в три роки тематичних конференцій, у виданні колективних монографій з їх проблематики. Можливо тут доречно повернутися до тієї тематичної спеціалізації обласних осередків Української Асоціації релігієзнавців, яку ми мали раніше і яка останнім часом дещо загубилася.

Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ працює нині над тематикою можливих і бажаних дисертаційних досліджень, бо ж тепер вже часто пишуть про одне й те ж, але під іншими назвами і різними реченнями. Маємо дріб'язковість тематики, богословськість і неактуальність її. В цьому ми переконуємося, коли дізнаємося про те, які дисертації захищаються в низці поза нами корумповано утворених і діючих деяких спецрад в київських університетах. Щоб у них «захиститися», чекають місяцями-роками, захищаються купами, щоб обійти в такий спосіб вимогливість Спецради нашого Відділення. Маємо халтуру із набуттям спеціалізації. Так, написаний в історичному контексті твір Миколи Шкрібляка з Чернівців був «захищений» як докторський в КНПУ як філософський, бо ж з нами він не знайшов «порозуміння». Ми прагнемо добитися через Міносвіти обов'язкової реєстрації всіх дисертаційних тем в Координаційній Раді з релігієзнавства НАН України, яку очолює наш професор Петро Яроцький. Варто також узгодити вимоги кандидатського екзамену з релігієзнавства, не зводити його до змісту вузівських підручників.

З метою налагодження координації роботи факультетів і кафедр релігієзнавства університетів країни доцільно було б провести в рамках Міносвіти нараду їх керівників. При цьому важливо було б на цій нараді розглянути і схвалити типову програму з курсу «Релігієзнавство», а також типовий план вузівської релігієзнавчої спеціалізації. Остання має формуватися не на основі можливостей читання тих чи інших релігієзнавчих курсів викладачами вузу, а з врахуванням структури релігієзнавства як науки, повноти його дисциплінарних виявів, конфесійного життя сьогодення.

Актуальним є також питання активного виходу українського релігієзнавства у широкий світовий ареал нашої науки. За роки навіть останнього десятиліття наше Відділення має (використаю такий рахунок) 148 науковцевіздів за кордон в 21 країну зарубіжжя (лише в 2015 році ми були в США, Німеччині, Білорусі, Вірменії і Росії), до нас приїздили десь стільки ж зарубіжних гостей. Але бажано, щоб наше релігієзнавство презентували на різних зарубіжних наукових конференціях, релігійних форумах, в міжнародних релігієзнавчих інституціях не переважно співробітники нашого Відділення, а й представники вузівської релігієзнавчої науки, не лише знані українські дослідники релігії, а й молоді науковці, які набуватимуть досвіду спілкування із колегами-релігієзнавцями з інших країн. Початок цьому вже покладено. Релігієзнавча молодь активніше стала виходити у зарубіжжя. Розуміємо, що перешкодою в такому спілкуванні є те, що в масі своїй наші науковці-релігієзнавці не мають належних коштів на такі поїздки, мало хто володіє англійською мовою.

Проблемним для нинішнього українського релігієзнавства є повернення статусу вибіркової, якщо не обов'язкової навчальної дисципліни в навчальних планах хоч би гуманітарної освіти, проведення бажаних для нашої науки соціологічних досліджень релігійності, проблем релігійного життя в країні. Із-за фінансових труднощів ми вже не можемо проводити тематично бажані наукові конференції, видруковувати написані нами наукові праці і в достатньому накладі для їх наявності в наукових і обласних бібліотеках, запрошувати до себе іноземців і самим відповідати на їх запрошення виїздити в закордоння. Недостатньою є також наша участь у виконанні грантових тем, тем по замовленню (в тому числі й офісів конфесій).

Бажано було б відродити ту творчу співпрацю, яку мало Відділення з релігієзнавчими кафедрами університетів. Ми згадуємо те, як плідно співпрацювали з Ю.Калініним, А.Гудимою, А. Яртисем, М.Заковичем. Чому б нам не проводити щомісяця в Києві разом

теоретико-інформаційний семінар із запрошенням на нього не лише знаних науковців, а й відомих релігійних діячів, богословів. Відділення відкрите для творчої співпраці, має договори на це із п'ятьма університетами, приймає у себе вузівських релігієзнавців на наукове стажування, в цільову аспірантуру чи докторантуру, проводить зустрічі із студентами релігієзнавчої спеціалізації. Але в цьому зустрічаємо мало ініціатив з боку фахових кафедр.

Маємо деякий ажіотаж щодо відкриття в деяких університетах при наявності одного доктора наук з нашого фаху релігієзнавчої навчальної спеціалізації. Але, відкриваючи її, треба думати над тим, де буде працювати фахівець з дипломом «релігієзнавець». Курс наш у вузах вже практично не викладається, а куди його ще можна прилаштувати. Скоріше варто й наявні спеціалізації переорієнтувати на підготовку «менеджерів релігійного життя», а не викладача «релігієзнавства», яке із-за впровадження, як жартома кажуть, «оболонської системи навчання» практично вже зникло з навчальних планів. Думаю, що на підготовку для себе освіченого менеджера могли б відряджати своїх співробітників навіть офіси релігійних спільнот, про що свідчить досвід Чернівецького університету.

Будемо сподіватися, що нам пощастить здолати ті труднощі, які переживає нині наша наукова галузь, хоч загалом наші здобутки все ж виглядають значно вагомішими, ніж у наших колег з ближнього зарубіжжя. Хто з них має стільки своїх наукових видруків? Ніхто там не має трьох періодичних видань. У нас - це «Релігійна свобода» і ваківське «Українське релігієзнавство», донедавна - «Релігійна панорама». Там не проводиться, як у нас, щороку з видруком матеріалів десятків наукових конференцій. Там не взялися за видрук багатотомної історії релігії своєї країни чи її релігієзнавчої енциклопедії. Ми це маємо. Вже видруковано десятитомник «Історія релігії в Україні». Працюємо над підготовкою до видруку двохтомної «Української Релігієзнавчої Енциклопедії», «Атласу релігійного життя України». Нами вже видруковано трьохкнижник «Релігія–Світ–Україна», у двох книгах «Релігієзнавство України», шість книг проекту «Мислителі Української діаспори» (це вибрані твори Ст.Ярмуся, І.Шевціва, В.Олексюка, І.Ортинського, А.Річинського та І.Музички. Підготовлені до видруку вибрані праці Ю.Мулика-Луцика під назвою «Історіософія релігії», готуємо до видруку працю «Філософія релігії» М.Боголюбова. У Москві вийшов обсягом більше ста друкованих аркушів наш двохтомник «Религиоведение Украины». За двадцять п'ять років (повторимося) Відділенням релігієзнавства ІФ НАНУ видруковано більше 400 монографій, наукових збірників, підручників, часописів та брошур (не рахуючи видрукованих десь інде окремих більше тисячі статей), проведено біля двохсот конференцій, колоквиумів, Днів релігійної свободи.

У нашому Відділенні нині успішно поєднуються фундаментальні (НДГ філософії релігії) і прикладні дослідження (НДГ історії релігії і практичного релігієзнавства). У нас вже фактично відбулося перетворення «релігієзнавства-в-собі» у «релігієзнавство-для – суспільства». Про це свідчить хоч би підготовками нами тільки за останні 10 років 135 наукових аналітичок і науково-експертних матеріалів для владних, освітянських та інших інституцій, в тому числі й для офісів конфесій.

Найвагоміший здобуток наш – це порівняно широкий вихід українського релігієзнавства в міжнародний релігієзнавчий простір. Ми співпрацюємо нині з чотирма міжнародними релігієзнавчими асоціаціями, виїздимо в ближнє і далеке зарубіжжя для участі в роботі наукових конференцій, парламентів релігій, обговорень в різних міжнародних інституціях проблем свободи буття релігії в суспільстві.

Своїми успіхами ми завдячуємо насамперед наявному творчому ентузіазму наших науковців, постійним пошукам ними нових форм свого самовиявлення, налагодженню нами кооперації в роботі з вітчизняними і зарубіжними науковцями (із статусом почесних їх у нас вже по 12), можливості завдяки нашій творчій співпраці із університетами України і зарубіжжя можливості видруку своїх наукових здобутків. А насамперед – завдяки нашому релігієзнавчому патріотизму!

Сумна доля чекала Відділення релігієзнавства в 2016 році, на 25-му році його діяльності, коли постало питання нового скорочення (ледь на половину) його штатного

складу, так званої оптимізації наукової структури. При цьому ніхто не рахується з тим, що у зв'язку із скороченням вузівського релігієзнавства його подальша доля у всій палітрі його дисциплінарних утворень і проблем залишатиметься практично на нас. Постає питання і буття спеціалізованих рад із захисту релігієзнавчих дисертацій, інституалізованої присутності релігієзнавства України у світових асоціаціях з фаху. Дивним є те, що всі ці оптимізації відбуваються в час зростання ролі релігійного чинника в суспільному житті, за умов потреби науково обґрунтованого вирішення проблем міжконфесійних і державно-церковних відносин, в час необхідності вирішення проблем, скажемо так, українізації інституційного релігійного життя.

Нам боляче все це сприймати ще й з врахування того, що наше Відділення було у вирії Майданівської борні. Ми щодня були серед протестувальників, попадали під обстріли беркутні, виносили з поля борні ранених і вбитих, приймали в себе на Трьохсвятительській і по домівках борців за свободу, матеріально підтримували Майдан, після підключилися до благодійництва і волонтерства для АТО... А тепер декому з нас загрожує безробіття, безгрошів'я і навіть безхатченство. Ми нині практично є єдиною академічною інституцією, яка своєю діяльністю веде відкриту боротьбу із так званим «руським миром», із слугою московського фашизму – Православною Церквою Московського Патріархату. То ж за що боролися?

Проте ми є патріотами свого фаху. Навіть вийшовши на пенсії, ми через нами утворену Українську Асоціацію релігієзнавців з підтримки наших друзів з України і закордоння продовжимо нашу діяльність і як теоретиків, і як практиків релігієзнавства. В оплаті праці, щоб зберегти єдину в країні академічну релігієзнавчу інституцію, ми нині добровільно перейшли на 0,5-0,7 посадового окладу.

В 2016-2017 роках ми підключалися до творення і проведення заходів із відзначення ювілею Івана Франка та Івана Огієнка, митрополита Йосифа Сліпого, 420-річчя Берестейської унії (про що чомусь УГКЦ забула), 500-ліття Реформації. Нам ще раз треба визначитися в Словнику нашої «Української Релігієзнавчої енциклопедії», дописати деякі статті-довідки і вже в 2018 році підготувати до друку її перший том. Ми відкриті до творчої співпраці. Запрошуємо до цього весь український релігієзнавчий загал.

1.2 Десятитомник «ІСТОРІЯ РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ». Інформація.

В 2016 році Відділення релігієзнавства ІФ НАН України за загальною редакцією професора А.М.Колодного завершило видрук десятичної «Історії релігії в Україні». Видання написане поза плановими темами, на ентузіазмі науковців і спонсорському фінансуванні оплати видруків. Перший том проекту описує дохристиянські вірування і прийняття Україною-Руссю християнства. Останню історичну подію науково опрацьовану й подано в цьому томі, бо ж наявний різний підхід до її оцінки. Так, православні вважають, що князь Володимир прийняв православ'я, інші ж конфесії – нероз'єднане християнство. Другий і третій томи проекту присвячені православ'ю, але якщо в другому томі «Українське Православ'я» йде мова про становлення в 988-1686 роках на українських теренах православ'я з нашими національними ознаками, то у третьому томі «Православ'я в Україні» описано обмосковлення його після поглинення Московським Патріархатом в 1686 році Київської митрополії, зникнення Українського Православ'я. Четвертий том «Католицизм в Україні» описує історію римо- й греко-католицизму на наших теренах, подає це окремими розділами, бо ж ці католицькі конфесії багато чим відрізняються, насамперед своєю функціональною роллю в українській історії. П'ятий і шостий томи проекту дають відповідно історію раннього і пізнього протестантизму. В сьомому – «Релігійні меншини України» і восьмому – «Нові релігії України» томах описано історію, віровчення, організацію і сучасний стан 104 наявних у нас різних конфесійних течій. Найбільший за обсягом дев'ятий том (904 стор.) названо «Релігія і Церква в історії української діаспори». Тут описані не тільки релігійні процеси серед діаспорників в понад 30 країнах, а й